

Kerek évfordulók

Sorozatunkban jelenleg két kerek évfordulóról emlékezünk meg. **Hollósy Simon** festőművész, a Nagybányai Festőiskola megalapítója 160 évvel ezelőtt született és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 20 évvel ezelőtt 1997. február 14.-én alakult meg. Mindkettőre emlékezve a Művelődés közművelődési folyóirat (Kolozsvár) húsz évvel ezelőtti, 1997 januári számából alább olvasható cikkét ajánljuk, amelynek szerzője az akkor 140 évvel ezelőtt született Hollósy Simonra emlékező Fancsali János, az egyesület egyik volt alapító tagja.

Hollósy Simon – a muzsikus

A Máramaroszigeten 1857. február 1-én született festőművészről *Felvinczi Takács Zoltán* még 1918-ban így írt: „Tudjuk hogy neveltetésük (a Hollósy-testvéreké) gondos volt. Zenére és rajzra is taníttatták őket... Fiatallétkének fejlődésére nagyobb hatást gyakorolt a zene és rajztanulás” (*Hollósy Simonról. Orsz. Magyar Szépművészeti Múzeum évkönyvei I. Bp. 155 - továbbiakban FTZ 1918.*) Ugyanő később így folytatja: „Hanem a mester magyarnak született és a szülői házban teljesen magyar szellemben nőtt fel. Az a körülmény, hogy ő tulajdonképpen apáról-anyáról örmény volt, semmit se mond ez ellen. A magyarországi örmények a 19. sz. közepén már annyira elmagyarosodtak, hogy keletről hozott anyanyelvüket Hollósy születése idején már csak néhány legöregebb fajtestvérük beszélte. Simon egy árva szót se tanult belőle. Ő mindig teljesen magyarnak érezte magát.” (*F. Takács Zoltán: Hollósy Simonról. Művészettörténeti Értesítő Bp. 2-4. sz. 203 - továbbiakban FTZ 1961,1963.*)

A piarista gimnáziumban 1866/67-1869/70 folyamán végzett tanulmányai alatt rajzból jeles volt, de a zenét nem találjuk az iskola értesítőjében. Föltelezhető tehát, hogy zenei nevelését

magántanára bízták. Tanulmányai otthoni elvégzése után Budapestre került, ahol 1873-78 között, kezdetben apai kívánságra, a kereskedelmi akadémiát látogatta. „Barátai közül *Barabás Sándor* joghallgató említhető meg, ki nagy érzéssel s tehetséggel művelte a zenét. Chopint játszotta a legszebben és ezzel különös hatást gyakorolt Hollósyra, ki ekkor tanult meg cselőzni.” (*FTZ 1918. 156*) Szülői beleegyezéssel innen Münchenbe távozik, festészeti tanulmányai érdekében. Ezidőben festi István testvérével együtt „Hollósy Simon halála” című képét, hol épp Istvánt zongoránál ülve látjuk, ki édesapjuk utolsó kívánságát teljesíti. A haldokló idős Hollósy Simon elmúlásakor zenét szeretne hallani! Döbbenetes, amennyiben valós élményről van szó! És ettől a pillanattól Hollósy Simon, a festőművész eddig ismeretlen arca tárul elénk. Tudjuk róla, hogy határtalanul jószívú szülők nevelték, hogy az önmagát adminisztrálni legkevésbé sem tudó művésztipust képviselte, de mily tisztán látta a fővárosi művészeti klikkek, sajtóbeli kritikusok becstelen manővereit.

Próbáljuk nyomon követni a tiszta lelkű kultúrembert, kinek lelki világa a muzsikálásban újra és újra átszellemült.

Az előbb említett festményen kívül, az 1887-ben készült „Ivó” című képén láthatunk egy gordonkát (vagy gardonyt?), az 1888-ban festett „Kocsmai mulatságában találunk hangszereket, mégpedig egy hegedűst, hangszerével, egy cimbalmot és második hegedűt. A képi megjelenítéseken túl, jelentőségében, fontosságában az egész további életművére kiható volt a Rákóczi-induló. Ugyancsak Takács Zoltán írja: „A kezdeti gondolatot tagadhatatlanul jobban inspirálta Berlioz gyűjtő hatású kompozíciója. Hollósy nemcsak rajongott a zenéért, hanem maga is kiművelt muzsikus volt, akinek csellóját komoly élvezet volt hallgatni és a Rákóczi-indulónak eleven hullámzása áthatotta a lüktető lépésben előáramló tömeget a képen is.” (FTZ 1961. 174) (Kérdés, hol hallhatta Hollósy *Berlioz* zenekari művét, esetleg Münchenben? Kézenfekvőbbnek tűnik számomra *Liszt* 15. Rapszódiaja!)

Hollósy leveleiben számtalanszor találunk zenére való utalásokat, mégpedig csellójátékával kapcsolatosan. Gyermekkorában hegedülni vagy zongorázni tanulhatott, ifjúember korától kezdett gordonkázni és az maradt kedvenc hangszere. Elképesztő zeneismeret-hiány olvasható *Aradi Nóra* Réti Istvánról írott monográfijában: „1891-ből való Rétinek egy kis Hollósy-rajza: bal profilban ábrázolta a mestert és baloldalt, alig sejthetően, egy vonó vége nyúlik a képbe... (A második rajz. »Hollósy Simon« 1896) Hollósy Simon ábrázolja. Jobb profilban ül, egész alakja látszik, kezében nagybőgőt tart.” (*Aradi Nóra: Réti István. Bp. 1960. 23 és 57*) Ugyanakkor érdekes megállapítás: „ahányszor csak Hollósyt rajzolta - és itt a jegyzetszerű, félbemaradt ceruza vázlatokra is gondolok - a hangszer motívumos szimbólum szerű kísérője volt Hollósy

elmélyedt, magába forduló, fáradt vonásainak. Réti nem is ábrázolta Hollósyt másként, mint a zeneteremtette érzelmi, hangulati állapotban.” (uo. 23)

Bármennyire is kínos kimondani, most mi itt a magyarörmény Hollósy Simonról emlékezünk, a nagybányai festőiskola alapítójáról, kivel tanítványai méltatlanul bántak. „Az én nőülésem volt az oka az ő viselkedésüknek”, mondja Hollósy, majd hozzáteszi: „ahogy szerettem őket, úgy megundorodtam tőlük”. *Réti István*-nak még 1900. december 30-án írott levele gyönyörű hitvallás a magyar művészetért a szeretet jegyében. De vajon milyn jogon ítélték el és meg mesterük házasságát? Az ő megemlékezéseik nem lehetnek mérvadók, de olvassuk csak figyelmesen Takács Zoltánt: „Otthonülő lett azután Münchenben is és azt igényelte, hogy tanítványai keressék fel minél gyakrabban. Olyankor vagy könnyű társalgással kezdődött az együttlét ... vagy elővette az »Öreg« a csellóját és élvezetesen játszott. Ha volt hozzá partnere, feleségével, mint zongoristával, és valamelyik tanítványával, az én időmben rendszeren *Frischauf Ferenc*cel, triót alakított. (FTZ 1961. 207)

Ez a cselló hosszú utakat megtett gazdája után, hisz például 1897. december 13-án Hollósy így írt Münchenből a nagybányai Rétinek: „A kisbőgőt takard be egy jó meleg pokróccal úgy zárd le - köttesd át a Molnárral zsineggel és küldesd le”. (*Radocsay Dénes: Hollósy Simon leveleiből. A Magyar Művészet történeti Munkaközösség évkönyve 1951. Bp. 178*)

Nagybányát örökre elhagyva, több helyen próbálkozott Hollósy, így 1903. február 28-án írja *Rózsaffy Dezső*nek: „Vajdahunyadra megyek okvetlen az idén ... Örülnék, mint egy gyermek, ha a kvartert vagy triót ott is létre jöhetne. Most

Borodin és Csajkovszkij, Beethoven kvartettet tanulunk konzervatoristákkal.” (Rózsaffy Dezső: *Hollósy Simon és iskolája. A műbarát 1922. 176*)

Egy év múlva, negyvenhét éves korában (!), „folytatja” zenei tanulmányait: „Sokat gyakorlom magam a kisbőgővel is - tanárom van, akitől hetente két órát veszek, rendszeren 1 ½ – 2 ½ órát marad nálam egy óra helyett.” (uo. 177-178, X. München, 1904. február 6.)

A muzsikát aktívan űzők számára eléggé egyértelmű milyen szinten csellózhatott férfikora delelőjén Hollósy Simon. Az egyetlen luxus - írja Münchenből, 1904. november 20-án -, amit megengedhetünk magunknak talán az, hogy hetenként egyszer kamaramuzsikát rendezünk. Egy fiatal karmester játssza a zongorát, két kitűnő muzsikus az akadémiából hegedűt és mélyhegedűt, képzeld el most engem ezek között nyegdiknek!? Ők, mint mondják, megvannak nagyon elégedve avval, amit én segíthetek azon, hogy a régi mesterek muzsikája érthetőleg létrejöjjön, és hogy azoknak, akik hallják, élvezetet is nyújthasson.” (uo. 178)

Técsőn, hol újra otthonra talál, a háború és minden viszontagság ellenére a muzsikát az élet intim részének tekintette; erről írt 1917. október 15-én *Toroczkai Osvaldnak*: „Ernő ... minket meg arról tudat, hogy Toroczkai úr ide óhajt rándulni pár órára. Sőt megígérte, hogy a Cellót is szívesen lehozza ide. Köszönöm hogy ez alkalommal gondolt rám.” (Dr. Molnár Ernő: *Hollósy-levelek. Magyar Művészet 1938. 253*)

A következő év, 1918 elején megbetegszik, hosszú hetekig fekvésre kényszerül, de mikor javulásban reménykedhet, a zene az első tennivalók között szerepel: „Tegnapelőtt keltem fel hét heti fekvés után. A csellót megkaptam. Az öreg mester jól megcsinálta, csak már használhatnám...

Betegségem tartama alatt több vázlatot készítettem régi képeimhez. Felkelésem első napján átfestettem az egész Rákóczi-t. Most azután kevéssel bevégezhetem. Jövő héten alighanem csendesen megkezdhetem a munkát.” (uo.)

Egy hirtelen jövő tüdőgyulladás öt nap múlva elviszi az élők sorából.

„Tiszta érzésű ember részére a Rákóczi-induló hangjai teljesen hasonló érezni és tudni valókat adnak parancsba, akkor is, mikor a muzsikából már semmi sem hallik.” (FTZ 1963.164)

Hollósy, éppúgy mint Petelei István, azon magyarörmény értelmiségi réteg képviselője volt, mely a zenét életének szerves részeként tekintette és művelte igen magas szinten.

Mint íróársának, neki is legfőbb törekvése mindig az intimítások keresésére, tekintete mindig a rejtett belső értékre irányult. Egyetlen igénye a végtelenség. E végtelent bizonyára megtalálta a megfoghatatlan művészetben - a zenében is.

Fancsali János

2016. 11. 20-án Krikor atya misézett